

Evaluatie Kwaliteit Kinderopvang

Evaluatie Kwaliteit Kinderopvang

November 2022

Colofon

ZonMw stimuleert gezondheidsonderzoek en zorginnovatie
Vooruitgang vraagt om onderzoek en ontwikkeling. ZonMw financiert gezondheidsonderzoek én stimuleert het gebruik van de ontwikkelde kennis – om daarmee de zorg en gezondheid te verbeteren.

ZonMw heeft als hoofdopdrachtgevers het ministerie van VWS, SZW en NWO.

Voor meer informatie over het programma Kwaliteit Kinderopvang kunt u contact opnemen met het secretariaat via e-mail kwaliteitkinderopvang@zonmw.nl of telefoon 070 349 54 66.

Auteurs: W van Gastel en G. ten Haaft, ZonMw
Datum: 15 november 2022

ZonMw
Laan van Nieuw Oost-Indië 334
Postbus 93245
2509 AE Den Haag
Tel. 070 349 54 66
www.zonmw.nl/kinderopvang

Sociale media

www.facebook.com/zonmwNL

www.twitter.com/zonmw

www.linkedin.com/company/zonmw

www.youtube.com/ZonMwTV

Inhoud

Samenvatting.....	4
1 Inleiding.....	6
1.1 Doelstelling van de evaluatie.....	6
1.2 Methode.....	6
1.3 Evaluatievragen.....	7
1.3 Indeling van het rapport.....	7
2 Programma.....	8
2.1 Achtergrond en opzet van het programma.....	8
2.2 Organisatie.....	10
2.3 Werkwijze.....	10
2.5 Begroting en budgetverdeling.....	11
2.6 Projecten.....	12
3 Reflectie.....	13
3.1 Inleiding.....	13
3.2 Programmering.....	13
3.3 Beoordeling en monitoring.....	15
3.4 Kennisverspreiding en impact van resultaten.....	16
4 Conclusies en aanbevelingen voor de toekomst.....	18
4.1 Inleiding.....	18
4.2 Programmering.....	18
4.3 Beoordeling en monitoring.....	19
4.4 Kennisverspreiding en impact van resultaten.....	19
Bijlage 1 Interviews.....	21
Bijlage 2 Gehonoreerde projecten.....	22
Bijlage 3 Illustratieposter.....	28

Samenvatting

In 2016 kreeg ZonMw de opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) om het programma Kwaliteit Kinderopvang te starten. Het budget voor dit programma was € 2 miljoen met een looptijd van vier jaar (2017-2021). Het ZonMw programma Kwaliteit Kinderopvang maakt onderdeel uit van een breed palet aan onderzoeksinitiatieven die het ministerie van SZW financiert. Het programma is voorafgegaan door drie literatuurstudies en heeft zich primair gericht op de interactie PM-er kind.

In 2022 heeft ZonMw het programma geëvalueerd en dit document doet hiervan verslag. De evaluatie is aangegrepen om terug te kijken op de *programmering*, de *werkwijze* en de *verspreiding en impact van resultaten* van het programma als ook om vooruit te kijken. Welke kennisontwikkelingen- en programmering zouden in de toekomst de kwaliteit van de kinderopvang kunnen stimuleren en richting kunnen geven aan het landelijk kinderopvangbeleid?

Voor deze evaluatie heeft dossieronderzoek plaatsgevonden en zijn interviews gehouden met projectleiders van gehonoreerde en niet gehonoreerde projecten, een waarnemer van SZW en de voorzitter en lid van de ZonMw commissie die betrokken waren bij de beoordeling en monitoring van de projecten. In een breder gezelschap van experts zijn op 27 september 2022 de bevindingen uit het dossieronderzoek en interviews besproken en zijn de aanbevelingen voor de toekomst geformuleerd.

Programmering

Het programma heeft zich gericht op de volgende drie thema's:

- 1) Kwaliteit en effecten van babyopvang
- 2) Effectieve interventies gericht op de professionalisering van medewerkers
- 3) Effecten van kinderopvang op de ontwikkeling van kinderen.

De geïnterviewden zijn van mening dat deze thema's in lijn zijn met de literatuuronderzoeken die aan dit programma zijn voorafgegaan. Het programma heeft zich door de literatuur laten leiden waardoor praktijkvragen en vragen afkomstig vanuit beleid een minder prominente plek hebben gekregen. Het verdient aanbeveling om bij een toekomstig programma relevante partijen vanuit beleid en praktijk meer te betrekken in de programmering. Naast kinderdagverblijven en landelijke beleidsorganen wordt hierbij gedacht aan gemeenten, consultatiebureaus, ouders en onderwijsinstellingen.

Het programma was breed van opzet, waardoor de projectleiders de kans hebben gekregen om hun eigen onderzoekslijnen in te brengen. Deze onderzoekslijnen richten zich voornamelijk op de directe interactie tussen de pedagogisch medewerkers (PM-er) en kind. Achteraf gezien had het programma meer kunnen sturen op beleidsmatige kennis, bijvoorbeeld middels welke feedbackmechanismen professionalisering structureel in een kinderdagverblijf geborgd en vergroot kan worden. De inzet op effectonderzoek was ambitieus aangezien dit langlopend onderzoek vraagt. In dit programma was dergelijk onderzoek moeilijk te realiseren, omdat het beschikbare budget per project daarvoor te klein was en de looptijd te kort.

Voor toekomstig onderzoek staat onveranderd de vraag centraal wat kinderopvang bijdraagt aan de ontwikkeling van kinderen en hoe kinderopvangorganisaties deze ontwikkeling het beste kunnen stimuleren. Komende jaren zal het personeelstekort aanhouden en mogelijk nog nijpender worden, wanneer de kinderopvang zich conform de plannen van het regeerakkoord uitbreidt. Ook de ingezette ontwikkeling waarbij de stap tussen opvang en voorschoolse educatie vervaagt, zal doorzetten. Kennis is nodig om deze ontwikkelingen te sturen en te onderbouwen, dusdanig dat de ontwikkeling van kinderen wordt gestimuleerd. Experts bevelen aan om de kwaliteitseisen aan de kinderopvang te herijken, waarbij de ontwikkeling van het kind in de brede zin van het woord centraal staat. Vanuit dat fundament kunnen vervolgens vraagstukken beantwoord worden, zoals hoe de professionaliteit in een kinderdagverblijforganisatie geborgd kan worden ondanks een verhoogde werkdruk. Naast het ontwikkelen van kennis is het overbrengen van deze kennis naar beleidsmakers een punt van aandacht.

Beoordeling en monitoring

De bestaande ZonMw commissie van het deelprogramma Opvoeding en onderwijs heeft de projectideeën beoordeeld. Deze commissie is aangevuld met leden met specifieke expertise op het

gebied van kinderopvang. De commissie heeft de beoordeling van subsidieaanvragen correct en conform de gangbare procedures uitgevoerd.

Enkele onderzoekers waren door het ministerie van SZW uitgenodigd om de literatuuronderzoeken voorafgaand aan het programma uit te voeren. Alhoewel formeel juist, heeft deze werkwijze bij enkele projectleiders scheve ogen opgeroepen aangezien de auteurs een mogelijke voorsprong hadden bij indiening van onderzoeksvoorstellen.

De beoordeling is conform de geldende procedures vormgegeven. Het onderzoeksveld in Nederland is relatief klein en onderzoekers hangen in de kinderopvang verschillende stromingen aan. Het is van belang om hier rekening mee te houden, bijvoorbeeld door referenten en commissieleden te betrekken die op een zekere afstand hiervan staan.

De projectleiders hebben van ZonMw gedurende de monitoring veel steun ervaren om - ondanks de moeilijke omstandigheden die COVID-19 met zich meebracht - de projecten te kunnen uitvoeren. Ook de betrokkenheid bij projecten is zeer gewaardeerd.

Verspreiding en impact van resultaten

De projecten hebben geresulteerd in een veelheid aan kennis die kinderopvangorganisaties inspireert tot een uitnodigende en meer professionele benadering van baby's en jonge kinderen.

De kennisverspreiding is bij de meeste projecten op kleine schaal goed gelukt. Direct betrokkenen zijn goed op de hoogte van de kennis en kinderopvangorganisaties¹ kunnen deze kennis in meer of mindere mate toepassen. Op grote schaal is de kennisverspreiding en toepassing minder goed uit de verf gekomen. Experts hebben aanbevolen om meer budget en geld te reserveren voor het verspreiden van resultaten. Het gaat daarbij niet alleen om het verspreiden van kennis, maar ook om het vertalen in aanspreekbare, toepasbare kennis voor PM-ers. Het Expertisecentrum Kinderopvang kan hier een waardevolle rol in spelen. Ook de ROC's kunnen een belangrijke rol spelen bij het aanbieden van nieuwe kennis aan de toekomstige professionals.

Het onderzoeksveld Kinderopvang is complex. Wetenschap en praktijk staan nog vaak naast elkaar, in plaats van dat zij aan projecten samenwerken. De praktijk kampt met personeelsverloop en -tekort en mede daardoor ontbreekt de tijd en menskracht om te kunnen experimenteren met nieuwe kennis. Dit geldt vooral voor kleine organisaties. Daarnaast is de praktijk minder gewend aan het doen van onderzoek, in vergelijking met bijvoorbeeld de onderwijssector. Ten slotte zijn er veel partijen direct en indirect bij kinderopvang betrokken. Naast medewerkers, kinderen en ouders zijn dat bijvoorbeeld consultatiebureaus, scholen en gemeenten.

Het verdient daarom aanbeveling dat een toekomstig programma de complexiteit van het onderzoeksveld erkent en stimuleert dat alle relevante partijen op een goede manier betrokken zijn bij de ontwikkeling en implementatie van kennis.

Experts hebben in hun aanbevelingen benadrukt dat 'het veld' divers van aard is en bestaat uit grote en kleine organisaties. Het verdient aanbeveling om de kleine organisaties te betrekken bij praktijkgericht onderzoek, ook al vraagt dat extra moeite om dat te kunnen realiseren. Toekomstige programma's kunnen ook een waardevolle bijdrage leveren in het proces van vraagarticulatie, namelijk door de partijen die praktijk- of beleidsvragen hebben die met onderzoek te beantwoorden zijn in contact te brengen met onderzoekers en vice versa. Samenwerken om het samenwerken moet voorkomen worden; programma's moeten duidelijk verwoorden wat ze van samenwerking verwachten en evenzo is het aan projectleiders om relevante partners te betrekken.

¹ Hieronder worden zowel kinderdagverblijven als gastouderbureaus verstaan

1 Inleiding

Het doel van het ZonMw programma Kwaliteit Kinderopvang is het ontwikkelen van toepasbare wetenschappelijke onderbouwde kennis voor beleid én praktijk op het terrein van kinderopvang in Nederland. Het programma streeft naar een betere verbinding tussen de praktijk van de kinderopvang en de wetenschap om zo tot betere inzichten te komen wat werkt en wat niet (en waarom en hoe).

Het programma levert kennis op voor de beleidsvorming over de kwaliteit van de babyopvang, wat nodig is voor de professionalisering van de mensen werkzaam in de kinderopvang en de effecten van kinderopvang op de ontwikkeling van het kind. Met deze kennis geeft de directie Kinderopvang van het Ministerie van SZW meer richting aan onderzoek op haar beleidsterrein.

Nu het programma ten einde loopt is de tijd aangebroken om middels een evaluatie terug te kijken op het verloop van het programma en de resultaten. En ook, mede op basis van deze reflectie, om vooruit te kijken. Welke kennisontwikkelingen- en programmering zouden in de toekomst de kwaliteit van de kinderopvang kunnen stimuleren en richting kunnen geven aan het landelijk kinderopvangbeleid?

Het document wat nu voorligt is de verslaglegging op basis van dossieronderzoek en interviews met betrokkenen van dit programma. Tevens heeft een slotbijeenkomst op 27 september 2022 plaatsgevonden waarin de voorgestelde conclusies aan experts zijn voorgelegd. Aan al deze experts is gevraagd de conclusies te accorderen en op basis van consensus de aanbevelingen voor de toekomst te formuleren. Tot deze experts behoren medewerkers van SZW, onderzoekers, commissieleden, beleidsmakers en belangenbehartigers. Tot deze experts behoren ook de mensen die voor de interviews zijn uitgenodigd.

1.1 Doelstelling van de evaluatie

De evaluatie geeft antwoord op de vraag in hoeverre de werkwijze en resultaten alsook de keuzes die tijdens de duur van het programma zijn gemaakt hebben geleid tot een realisatie van de doelstellingen van het programma. De ervaringen uit dit programma inspireren vervolgens tot aanbevelingen voor de toekomst; welke kennisontwikkeling en onderzoeksprogramma's zijn in de toekomst nodig om de kwaliteit in de kinderopvang te bevorderen en richting te geven aan het landelijk opvangbeleid? Het betreft een zelfevaluatie van het programma waarbij de aanbevelingen voor de toekomst breder zijn geformuleerd dan alleen de aanbevelingen voor dit programma. ZonMw heeft bij deze evaluatie ervoor gekozen om de stem van experts centraal te stellen, zowel in de reflectie op het programma als in de aanbevelingen.

1.2 Methode

Voor deze evaluatie heeft dossieronderzoek plaatsgevonden waarbij de programmatekst, notulen van de beoordelingscommissie, voortgangs- en eindverslagen, nieuwsbrieven en interviewverslagen met projectleiders zijn bestudeerd. Hierna heeft een verdiepend gesprek plaatsgevonden met de programmamanager van het programma. Op basis van deze informatie zijn vragen geformuleerd welke hebben gediend als gespreksleidraad tijdens acht interviews (zie bijlage 1), waarbij één of meerdere mensen tegelijk zijn geïnterviewd. Deze interviewvragen zijn afgeleid van de algemene evaluatievragen die in paragraaf 1.3 staan genoemd.

De interviews zijn gehouden met de zeven projectleiders van gehonoreerde projecten, twee projectleiders van een niet gehonoreerd project, de voorzitter en lid van de ZonMw beoordelingscommissie die bij dit programma betrokken was en een vertegenwoordiger van SZW. Onder de projectleiders bevonden zich ook de auteurs van de drie literatuuronderzoeken die voorafgaand aan het programma in opdracht van het ministerie van SZW zijn uitgevoerd. Twee ZonMw medewerkers (Gonny ten Haaf en Willemijn van Gastel), niet betrokken bij het programma Kinderopvang, hebben zorggedragen voor het dossieronderzoek, de interviews en de verslaglegging middels dit document.

1.3 Evaluatievragen

De evaluatie geeft antwoord op de volgende vragen:

Programmering

- Op welke thema's heeft het programma (c.q. de projecten) zich gericht en hoe verhouden deze zich tot de vooraf geprioriteerde thema's met bijbehorende literatuurstudies?
- Heeft het programma gezorgd voor samenhang tussen en meerwaarde van de projecten?
- Welke externe factoren hebben invloed gehad op de kinderopvang en daarmee op het programma, voorzien of onvoorzien (bv veranderingen in de arbeidsmarkt, corona)?
- Welke ontwikkelingen zijn in de kinderopvang gaande of te voorzien die invloed kunnen hebben op de toekomstige behoefte aan kennisontwikkeling- en programmering?
- Welke thema's verdienen in de toekomst prioriteit?

Beoordeling en monitoring

- Heeft het programma integer en efficiënt projecten van goede kwaliteit en relevantie gefinancierd?
- Wat zijn de kenmerken van de gehonoreerde projecten?
- Hoe verliepen de projecten en de monitoring?

Kennisverspreiding en impact van resultaten

- Hoe heeft het programma de projecten gestimuleerd om de ontwikkelde kennis te verspreiden en over te dragen aan relevante partijen?
- In hoeverre heeft het programma geleid tot een betere verbinding (interactie en samenwerking) tussen praktijk en wetenschap?

1.3 Indeling van het rapport

Hoofdstuk 2 beschrijft de achtergrond en de opzet van het programma. Naast de aanleiding en achtergrond van het programma gaan we in op de doelstellingen, de werkwijze, de invulling van het programma, de programmabegroting en het overzicht van de projecten. Hoofdstuk 3 geeft een weergave van de gesprekken, leidend tot voorlopige conclusies en aanbevelingen die in hoofdstuk 4 staan beschreven. De definitieve versie van hoofdstuk 4 is na de slotbijeenkomst op 27 september 2022 geschreven.

2 Programma

2.1 Achtergrond en opzet van het programma

In 2016 kreeg ZonMw de opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) om het programma Kwaliteit Kinderopvang te starten. Het budget voor dit programma was € 2 miljoen met een looptijd van vier jaar (2017-2021). Door de Covid-19 pandemie is het programma met een jaar vertraagd en beëindigd in 2022.

Voor ZonMw was dit een van de eerste onderzoeksprogramma's in opdracht van het ministerie van SZW. Het ministerie van SZW laat meerdere onderzoeken uitvoeren op het gebied van de kinderopvang. Dit programma, met de daarbij behorende projecten, is aldus een onderdeel van de onderzoeken die momenteel via SZW over de kinderopvang lopen of hebben gelopen.

Het veld van de kinderopvang is ten tijde van de opdrachtverlening nieuw voor ZonMw. Het gaat hier over de formele kinderopvang die onder de Wet kinderopvang wordt aangeboden.

Sinds 2005 kent Nederland een stelsel voor kinderopvang² waarin private – profit en non-profit – organisaties opvang aanbieden aan ouders om de zorg en arbeid makkelijker te combineren en de ontwikkeling van kinderen te stimuleren. In kindercentra of via gastouders wordt halve en hele dagen dagopvang aangeboden voor kinderen van 0-4 jaar en buitenschoolse opvang voor schoolgaande kinderen van 4-12 jaar. In veel kindercentra worden daarnaast als diensten peuteropvang en/of voorschoolse educatie aangeboden, gericht op respectievelijk het spelenderwijs voorbereiden op school en het bestrijden van achterstanden in ontwikkeling.

Het gebruik van kinderopvang en het hiervoor beschikbare aanbod in kindplaatsen en voorzieningen is de afgelopen vijftien jaar sterk toegenomen (Berenschot, 2021)³. In 2020 gaat meer dan de helft van de kinderen tussen de 0-3 jaar naar kinderdagopvang en ongeveer een derde van de kinderen in de leeftijd van 4-12 jaar naar de buitenschoolse opvang.

Het aantal houders van voorzieningen is door de tijd lang ook gestegen. Met name tussen 2005 en 2010 zijn veel nieuwe aanbieders toegetreden tot de markt. De afgelopen jaren is er sprake van consolidatie. Het totale aantal houders neemt af en het aantal (zeer) grote houders stijgt. Deze schaalvergroting lijkt samen te hangen met aangescherpte kwaliteitsregelgeving. De huidige markt bestaat daarmee uit een groot aantal kleine houders en een klein aantal (zeer) grote houders. De grote houders zijn verantwoordelijk voor een groot deel van de capaciteit en de toename hiervan.

Na een daling tussen 2011 en 2016 stijgt de werkgelegenheid de afgelopen jaren aanzienlijk. De verwachting is dat deze groei de komende jaren doorzet. Mede door de krappere arbeidsmarkt en toegenomen kwaliteitseisen ten aanzien van personeel hebben kinderopvangaanbieders in toenemende mate moeite om personeel te vinden, met name in de Randstad. In 2021 en 2022 worden de personeelstekorten steeds schrijnender, mede als gevolg van de coronapandemie. In de kinderopvang werken vooral jonge vrouwen. Zij hebben veelal een vast contract, al ligt het percentage medewerkers met een vaste aanstelling wel lager dan in andere zorg- en welzijn branches. Dit heeft met name te maken met de inzet van medewerkers als oproepkracht of invalkracht. Medewerkers werken gemiddeld 26 uur per week. Dat is minder dan in andere sectoren op de arbeidsmarkt en ook minder dan in veel andere branches in de zorg en welzijn.

De meeste pedagogisch medewerkers zijn mbo-opgeleid (in het bezit van een relevante mbo 3-diploma of mbo 4-diploma). Ook zijn er verschillende hbo-opleidingen waarmee je in de kinderopvang mag werken. Sinds 1 januari 2022 kwalificeren ook een aantal (nog) niet afgeronde hbo-bacheloropleidingen voor de kinderopvang⁴.

Naar verwachting zullen ook de plannen voor de kinderopvang in het regeerakkoord de vraag naar kinderopvang verder doen stijgen. Werkende ouders van kinderen tot 12 jaar krijgen namelijk vanaf 2025 95 procent van de kosten vergoed. Dat geld wordt dan ook direct naar de kinderopvang overgemaakt, en niet via een omslachtige toeslag aan de ouders verstrekt die daar vervolgens de

² Zie <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kinderopvang/kwaliteitseisen-kinderopvang-en-peuterspeelzalen>

³ De hier genoemde cijfers en trends zijn afkomstig uit het rapport Kinderopvang in beeld, Kennisdossier, een beschrijving van de geschiedenis en stand van zaken in kinderopvang in Nederland, 2021, Berenschot.

⁴ Zie https://www.kinderopvang-werkt.nl/sites/fcb_kinderopvang/files/2021-08/Bijlage%2013%20-%20Kwalificatie-eisen%20-%20bijlage%20I%20-%20Cao%20Kinderopvang%202021-2022%20%28280721%29.pdf

opvang weer deels mee kunnen betalen. Voor ouders wordt daarmee kinderopvang erg laagdrempelig. Onderzocht wordt of kinderopvang zelfs helemaal gratis kan worden.

2.1.1 Thema's

Voordat het ministerie van SZW overging tot de opdrachtverlening van dit programma heeft zij in juni en december 2014 expertmeetings georganiseerd met experts (professionals en wetenschappers) om de urgente thema's op het gebied van kinderopvang boven tafel te krijgen. Uit deze bijeenkomsten en uit de gesprekken met deskundigen uit de praktijk zijn vervolgens drie thema's naar voren gekomen:

- 1) Kwaliteit en effecten van babyopvang
- 2) Effectieve interventies gericht op de professionalisering van medewerkers
- 3) Effecten van kinderopvang op de ontwikkeling van kinderen.

Op deze drie thema's heeft het Ministerie van SZW vervolgens drie literatuurstudies laten uitvoeren die verscheidene kennislacunes lieten zien. De resultaten uit deze literatuurstudies vormden de pijlers op basis waarvan het programma Kwaliteit Kinderopvang verder is ontwikkeld.

ZonMw

Voor ZonMw betekende dit dat zij in een relatief late fase de opdracht voor dit onderzoeksprogramma heeft gekregen. Bij dit programma lagen het doel en de thema's al nagenoeg vast toen ZonMw in beeld kwam.

Dit betekent dat er minder dan bij andere zogeheten praktijkgerichte programma's ruimte was om de context van het programma te onderzoeken en alle betrokken partijen (waaronder vertegenwoordigers van ouders, professionals, werkgevers en onderwijsinstellingen) bij het opstellen van het programma te betrekken.

Voor de laatste jaren is steeds duidelijker geworden dat deze ruimte helpend is om de (kans op) impact van praktijkgerichte onderzoeksprogramma's te vergroten. Een voorbeeld daarvan ligt in de (on)mogelijkheden van het praktijkveld om (nieuwe) kennis te verwerken en toe te passen. Is daar bij de opzet van het betreffende programma rekening mee gehouden?⁵

Ook is er meer aandacht voor andere manieren die bevorderen dat onderzoek en praktijk gezamenlijk optrekken in het ontwikkelen en toepassen van nieuwe kennis, zoals het financieren van duobanen waarbij mensen naast een praktijkfunctie tevens een onderzoeksfunctie uitoefenen.

2.1.2 Doelstelling

Het doel van het programma was als volgt geformuleerd:

Het doel is een betere verbinding tot stand te brengen tussen de praktijk van de kinderopvang en de wetenschap en zo tot betere inzichten te komen wat werkt en wat niet en waarom. De uitkomsten van de onderzoeken binnen het programma zullen praktisch toepasbaar moeten zijn voor professionals in de kinderopvang. Het programma Kwaliteit Kinderopvang richt zich daarbij op de drie eerdergenoemde thema's.

De nadruk op toepasbare resultaten voor professionals was een duidelijke wens die naar voren kwam tijdens de expertmeetings. Maar het was ook de tijdgeest die hier op aanstuurde; SZW voorzag samen met experts dat er ruimte zat in de kwaliteitsverbetering van de interactie tussen de Pedagogisch Medewerker (PMe) en het kind. Zo is in die tijd ook door SZW subsidie beschikbaar gesteld voor trainingen van taal- en interactievaardigheden. Tegelijkertijd met de aandacht hiervoor was er ook veel aandacht voor veiligheid en kwaliteit van de kinderopvang, mede naar aanleiding van het zedenmisdrijf in het Hofnarretje (2010/2011).

Het programma heeft zich gericht op de formele opvang, met name voor de doelgroep 0-4 jarigen, waaronder babyopvang van kinderen in de leeftijd van 0-18 maanden. Onderzoek naar uitsluitend de doelgroep 4-12-jarigen (bijvoorbeeld opvangsoort bso) viel eveneens binnen de kaders van het

⁵ In het zogeheten ZonMw-toetsingskader Verantwoord programmeren staat uitgebreid beschreven wat er nodig is voor een zorgvuldige opzet en uitvoering van een programma. Zie oa het [artikel 'Bevorderen van verantwoorde onderzoekspraktijken door ZonMw'](https://link.springer.com/article/10.1007/s12508-018-0134-1) en 'De impact van publieke kennisprogrammering', <https://link.springer.com/article/10.1007/s12508-018-0134-1>

programma, maar hiervoor was voor maximaal 1 project budget gereserveerd. Het programma richtte zich niet op effecten van speciale programma's voor voor- en vroegschoolse educatie (VVE) op kinderen, en ook niet op vraagstukken met betrekking tot kennisinfrastructuur. Onder kwaliteit wordt in het programma het volgende verstaan:

1. Het in een veilige en gezonde omgeving bieden van emotionele veiligheid aan kinderen;
2. Het bevorderen van de persoonlijke en sociale competenties van kinderen;
3. De socialisatie van kinderen door overdracht van algemeen aanvaarde waarden en normen (bron: wetsvoorstel Innovatie en Kwaliteit Kinderopvang, IKK)

2.2 Organisatie

Het programma Kwaliteit Kinderopvang is ondergebracht bij het cluster Preventie. ZonMw was verantwoordelijk voor het uitzetten van een subsidieoproep voor dit programma en het procesmatig monitoren van de voortgang van projecten.

2.2.1 Samenstelling van de beoordelingscommissie

De bestaande ZonMw commissie van het deelprogramma Opvoeding en onderwijs heeft de projectideeën beoordeeld. Deze commissie is aangevuld met leden met specifieke expertise op het gebied van kinderopvang. De commissie heeft de projectideeën beoordeeld op relevantie en globaal op kwaliteit. Daarbij heeft ZonMw, zoals gebruikelijk is, de code belangverstrengeing gehanteerd.

2.3 Werkwijze

2.3.1 Subsidieprocedure

Op 12 mei 2017 vond de commissievergadering plaats waarin het advies over de projectideeën is vastgesteld. Een vertegenwoordiger vanuit SZW was als waarnemer bij deze vergadering aanwezig. Aanvragers van 14 projectideeën hebben een positief advies gekregen voor het uitwerken van een subsidieaanvraag.

De 14 subsidieaanvragen zijn in september 2017 beoordeeld door externe Nederlandse referenten die de subsidieaanvragen op kwaliteit hebben beoordeeld. Vervolgens hebben de aanvragers in de eerste helft van oktober schriftelijk kunnen reageren op het oordeel van de referenten via een wederhoor. Op 24 november 2017 vond de vergadering van de programmacommissie plaats. De programmacommissie heeft in deze vergadering de uitgewerkte subsidieaanvragen, de kwaliteitsbeoordeling van de referenten en het wederhoor beoordeeld. Op basis hiervan heeft de commissie de relevantie- en kwaliteitsbeoordeling vastgesteld en haar advies tot wel of geen subsidie verstrekken aan het ZonMw bestuur voorgelegd. Het ZonMw bestuur heeft op basis van dit advies een besluit genomen. Dit besluit is half december 2017 naar de aanvragers gecommuniceerd. In totaal zijn 7 subsidieaanvragen gehonoreerd en 7 subsidieaanvragen afgewezen.

Alle projecten zijn gestart in 2018, de laatste projecten zijn begin 2022 afgerond. Een samenvatting van deze projecten vindt u in hoofdstuk 3.

2.3.2 Overige programma-activiteiten

Op 5 april 2019 heeft een projectleidersbijeenkomst plaatsgevonden. Tijdens deze bijeenkomst zijn de beleidsontwikkelingen besproken, hebben de projectleiders hun project gepresenteerd en is de workshop 'aansluiting onderzoek en praktijk' verzorgd.

Op initiatief van ZonMw zijn ook in de loop van het programma per project een onderzoeker en praktijkprofessional geïnterviewd. Deze interviewreeks vindt u hier: <https://publicaties.zonmw.nl/dit-is-wat-werkt-in-de-kinderopvang/>

2.5 Begroting en budgetverdeling

Het programma Kwaliteit Kinderopvang heeft van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid bij aanvang in 2017, een onderzoeksbudget van afgerond € 2 miljoen ontvangen waarvan het gehele budget was begroot om in 1 subsidieronde uit te zetten.

Budget en kostenrealisatie Kwaliteit Kinderopvang		
Kwaliteit Kinderopvang	Budget in €	Realisatie in €
Algemene kosten	20.000	1.014
Communicatie en implementatie	25.812	8.336
Commissiekosten (vacatiegelden en reiskosten)	7.000	3.720
Onderzoeksprojecten	1.900.349	1.845.028
Evaluatie	30.000	30.000
Programmakosten	237.346	196.060
Totaal	2.220.507	2.084.158

Ten opzichte van de originele begroting is er iets minder budget aan de onderzoeksprojecten gespendeerd. Ook de realisatie van de programmakosten (uren ZonMw) is lager dan aanvankelijk begroot.

Vanwege de coronapandemie heeft het programma Kwaliteit Kinderopvang vertraging opgelopen en is er – in nauwe afstemming tussen de contactpersonen van ZonMw en SZW – voor gekozen sommige inhoudelijke activiteiten binnen het programma anders op te pakken en uit te voeren. Niet alle gelden zijn daarom besteed. Het betreft een bedrag van **€136.349**. Deze resterende middelen vloeien terug naar het ministerie van SZW.

2.6 Projecten

Onderstaande tabel geeft overzicht van de gehonoreerde projecten. De samenvattingen van de projecten staan in bijlage 2.

Projecttitel	Looptijd (mnd.)	Einddatum	Budget	Prioriteiten
Kei in Karakter in de Kinderopvang: een onderzoek naar de deugdenaanpak in de kinderopvang	18	01-12-2019	€ 100.000	2. Professionalisering van medewerkers in de kinderopvang 3. Effecten van kinderopvang op de ontwikkeling van kinderen
Alert4you, professionalisering van medewerkers in de kinderopvang. Een verklarend onderzoek naar de werkzame factoren bij pedagogisch medewerkers.	24	01-10-2020	€ 128.500	2. Professionalisering van medewerkers in de kinderopvang
Kwaliteit van taal, spel en denken. Naar een plg-benadering voor adaptieve ondersteuning bij het daadwerkelijk toepassen van interactievaardigheden voor taal, spel en denken.	32	01-01-2021	€ 303.785	2. Professionalisering van medewerkers in de kinderopvang
Effecten van kinderopvang: profiteren kinderen in verschillende mate?	36	01-07-2021	€ 350.000	3. Effecten van kinderopvang op de ontwikkeling van kinderen
Professionaliseren op spelbegeleiding door dialogische gesprekken	36	01-12-2021	€ 349.991	2. Professionalisering van medewerkers in de kinderopvang
Een veilige basis: Een effectstudie naar VIPP-Babyopvang	36	01-01-2022	€ 349.638	1. Kwaliteit van babyopvang
Versterken van de kwaliteit Groene Kinderdagopvang door doelgericht gebruik van de natuur als pedagogische ruimte	36	01-01-2022	€ 344.990	1. Kwaliteit van babyopvang 2. Professionalisering van medewerkers in de kinderopvang 3. Effecten van kinderopvang op de ontwikkeling van kinderen

3 Reflectie

3.1 Inleiding

Voor deze evaluatie zijn interviews gehouden met zeven projectleiders van gehonoreerde projecten, twee projectleiders van niet gehonoreerde projecten, de voorzitter en een lid van de beoordelingscommissie en een vertegenwoordiger van SZW. In de interviews is gereflecteerd op het programma. De reflectie richt zich op de programmering, de beoordeling en monitoring en tenslotte de impact van de resultaten. De evaluatievragen zoals beschreven in paragraaf 1.3 zijn daarbij leidend geweest.

3.2 Programmering

3.2.1 Op welke thema's heeft het programma (c.q. de projecten) zich gericht en hoe verhouden deze zich tot de vooraf geprioriteerde thema's met bijbehorende literatuurstudies?

Voor de opdrachtgever SZW was het een bewuste keuze om in dit programma de interactie tussen PM-er en kind centraal te stellen. In 2014 wilde SZW inzetten op een kwaliteitsverbetering bij de kinderopvang en op basis van onderzoek werd duidelijk dat er ruimte was om deze interactie te verbeteren. Vanuit die gedachte zijn drie thema's nader uitgewerkt in literatuurstudies, waarvan de resultaten vervolgens leidend zijn geweest voor het programma:

- 1) Kwaliteit en effecten van babyopvang
- 2) Effectieve interventies gericht op de professionalisering van medewerkers
- 3) Effecten van kinderopvang op de ontwikkeling van kinderen.

De projectleiders waarderen het zeer dat dit programma specifiek voor de kinderopvang is opgezet, aangezien de meeste programma's zich richten op kinderen van 7 jaar en ouder. Ook ervaren de projectleiders het als positief dat in dit programma eigen onderzoekslijnen ondergebracht konden worden. De brede beschrijving van de thema's gaf daartoe alle ruimte.

De samenhang tussen de literatuuronderzoeken en het programma is voor de projectleiders evident. Een projectleider vindt het wel jammer dat innovatieve invalshoeken t.a.v. professionalisering, bijvoorbeeld onderzoek naar culturele inclusie, niet door het programma zijn opgepakt terwijl het literatuuronderzoek dit wel voorstelde.

Vooraf met het thema professionalisering konden de projectleiders goed uit de voeten. Het onderwerp leeft onder PM-ers en dat benadrukt de relevantie van het onderzoek. Het haakt ook aan op de cruciale vraag welke sleutelcompetenties de ontwikkeling van kinderen kunnen beïnvloeden. Deze kennis mist voornamelijk en zit ook nog onvoldoende in de opleiding. Projectleiders geven aan dat deze kennis ook nog ontbreekt bij de bso-leeftijd. Zij merken ook op dat (de interactie met) ouders in dit programma meer aandacht had kunnen verdienen, maar voegen daaraan toe dat het logisch is om bij een klein programma keuzes te maken.

Er zijn in de interviews ook kritische geluiden over de inrichting van het programma. De bevroegde leden van de commissie zijn van mening dat het thema professionalisering beter ingekaderd had kunnen worden. Er zijn momenteel al veel organisaties betrokken bij de professionalisering van PM-ers, bijvoorbeeld door het aanbieden van nascholing – deze hadden bij de opzet van het programma kunnen helpen om aan dit thema meer richting te geven.

Ook de thema's rondom het effect op de ontwikkeling van baby's en kinderen zijn naar de mening van bevroegde leden van de commissie te breed en te ambitieus geformuleerd. Enkele projectleiders beamen dit. Onderzoek waarin het effect van kinderopvang op de ontwikkeling van kinderen wordt onderzocht vraagt een langlopend wetenschappelijk design. Binnen dit programma was dat niet haalbaar gezien het budget en de looptijd. Voor een projectleider was het zelfs verwarrend omdat zij ondanks deze beperkingen toch het idee had dat haar project aan de stringente wetenschappelijk gestelde eisen voor effectonderzoek moest voldoen, terwijl zij later zag dat andere projectleiders hier veel soepeler mee omgingen en projecten indienden waarbij geen sprake was van zuiver effectonderzoek.

Door het programma vooraf te laten gaan door literatuuronderzoeken heeft het vooral ingezet op kennislacunes. Kennisbehoeften vanuit praktijk of beleid kregen minder aandacht. De bevroegde leden van de commissie zijn van mening dat voorafgaand aan het programma tevens de praktijk- en beleidsvragen onderzocht hadden moeten worden. Projectleiders kijken hier genuanceerd naar. Zoals een projectleider formuleert, “de praktijk moet iets aan de resultaten hebben en dat is iets anders dan dat de onderzoeksvraag altijd uit de praktijk moet komen”. Diverse projectleiders beamen dit en hebben naar hun mening de praktijkvraag wel degelijk betrokken in hun project. Een andere projectleider licht toe dat er nog weinig bekend is over de impact van kinderopvang op de ontwikkeling van het kind. Dat is een hele fundamentele vraag die misschien niet direct door de praktijk zo gesteld wordt, maar desalniettemin om nader onderzoek vraagt.

Het programma had meer kunnen sturen op het contact met ouders, zo suggereerden projectleiders en de commissieleden.

Een projectleider sluit zich daarbij aan en gaat nog een stap verder door te stellen dat het programma te veel ruimte heeft geboden voor micromanagement terwijl het stelsel het onderwerp van onderzoek zou moeten zijn.

De bevroegde leden van de commissie geven aan dat het programma duidelijker had kunnen zijn aan welke praktijkproblemen of beleidsvragen dit programma wilde bijdragen.

3.2.2 Heeft het programma gezorgd voor samenhang tussen en meerwaarde van de projecten?

Eén projectleider vindt dat het programma de afstand tussen het ministerie, de opleiding en het onderzoek heeft verkleind en benoemt dat als een meerwaarde. Bovendien heeft het programma de kans geboden om ondanks alle hinder van de COVID-19 pandemie gezamenlijk van start te gaan. Diverse projectleiders zien niet direct dat het programma heeft geleid tot samenhang. Door de brede opzet van het programma lopen de projecten inhoudelijk sterk uiteen, zo is hun mening.

3.2.3 Welke externe factoren hebben invloed gehad op de kinderopvang en daarmee op het programma, voorzien of onvoorzien (bv veranderingen in de arbeidsmarkt, corona)?

Projectleiders geven aan dat de COVID-19 pandemie de uitvoering van de projecten sterk heeft bemoeilijkt. Daarnaast wijzen zij erop dat het een onrustig veld is, met veel fusies en personeelsverloop. Dat maakt het moeilijk om de kinderdagopvang en in het bijzonder de PM-ers voldoende te kunnen betrekken in het onderzoek.

Zoals in 2.1 aangegeven bestaat de kinderopvang uit een groot aantal kleine opvangorganisaties en een klein aantal (zeer) grote houders. Kleine organisaties hebben minder mogelijkheden om met onderzoek mee te doen en staan hier ook niet altijd open voor. Een andere complicerende factor voor onderzoek, gefinancierd vanuit overheids gelden, is dat commerciële marktpartijen de kinderopvang realiseren. Onderzoek naar de kwaliteit van deze partijen heeft daardoor iets tegenstrijdigs in zich. Enerzijds betreft het een groot maatschappelijk thema - de ontwikkeling van het kind - en anderzijds is het de vraag in hoeverre overheids gelden ingezet dienen te worden voor commerciële doeleinden.

3.2.4 Welke ontwikkelingen zijn in de kinderopvang gaande of te voorzien die invloed kunnen hebben op de toekomstige behoefte aan kennisontwikkeling- en programmering?

In de interviews zijn twee thema's herhaaldelijk genoemd: het dreigend personeelstekort en de te verwachte stelselwijzigingen. In paragraaf 2.1 is hier al uitgebreid op ingegaan. Als de plannen uit het regeerakkoord doorgaan om kinderopvang gratis te maken, zal het personeelstekort verder toenemen. Hoe kan de kinderopvang dan nog goede kwaliteit blijven bieden? Helemaal als de kind-populatie zich zou uitbreiden naar kinderen van niet-werkende ouders. Ook dat kan implicaties hebben voor de inrichting van kinderdagverblijven.

Daarnaast zien we steeds meer (plannen voor) integratie van voorzieningen waarbinnen opvang en onderwijs hand in hand gaan. Deze ontwikkeling brengt ook diverse onderzoeksvragen met zich mee. Organisatorisch en inhoudelijk. Een projectleider illustreerde de inhoudelijke dilemma's als volgt: “Moet je leren of mag je spelen? Gaat het om stimuleren of zorgen voor? Het ene gaat niet voor het ander, de grote vraag is hoe je al deze aspecten samenbrengt.”

3.2.5 Welke thema's verdienen in de toekomst prioriteit?

De centrale vraag voor alle geïnterviewden is helder: wat draagt kinderopvang bij aan de ontwikkeling van kinderen en hoe kan deze ontwikkeling het beste gestimuleerd worden? Deze vraag is immens breed en vele thema's vallen daar onder. Een aantal projectleiders vindt - en ook vanuit het ministerie

van SZW klinkt dit geluid - dat de toekomstscenario's zoals hierboven geschetst als leidraad dienen. Zij pleiten voor meer beleidsmatig onderzoek waarbij het stelsel het onderwerp van onderzoek is. Dit geeft aanknopingspunten om de kinderopvang kwalitatief goed in te richten met het oog op de veranderingen die komen gaan.

Daarnaast benoemen projectleiders dat de BSO meer aandacht verdient en dat de kinderopvang niet los gezien kan worden van de thuissituatie en andere organisaties, zoals het onderwijs, de jeugdzorg en de jeugdgezondheidszorg. Dat houdt onder meer in dat ouders, en de interactie met ouders, nadrukkelijk aandacht verdient.

3.3 Beoordeling en monitoring

3.3.1 Heeft het programma integer en efficiënt projecten van goede kwaliteit en relevantie gefinancierd?

De projectleiders geven in de interviews unaniem aan dat zij het beoordelingsproces duidelijk vonden en goed met de subsidieoproep uit de voeten konden.

De commissie Opvoeding en Onderwijs heeft conform de gebruikelijke werkwijze de projectaanvragen beoordeeld. Hierbij hebben zich geen bijzonderheden voorgedaan en de code belangenverstrengeling is gehanteerd. Aangezien de commissie geen specifieke expertise heeft op het gebied van kinderopvang zijn aan deze commissie enkele leden met inhoudelijke expertise toegevoegd. Voor de bevroegde leden van de commissie was dit een waardevolle toevoeging.

Een projectleider zet vraagtekens bij de kwaliteit van de beoordeling. In Nederland hangen onderzoekers in de kinderopvang verschillende stromingen aan. Zij benaderen de ontwikkeling van kinderen vanuit een verschillend gedachtengoed. Beoordelaars en referenten zijn ook vaak geneigd een bepaalde stroming aan te hangen, wat het moeilijk maakt om onbevooroordeeld te beoordelen. Bovendien, zo stelt deze projectleider, zijn onderzoekers in Nederland sterk gericht op de emotionele veiligheid van kinderen. Het verdient daarom aandacht om referenten en commissie zo samen te stellen dat objectieve beoordeling plaats kan vinden.

Voorafgaand aan de indiening hebben drie literatuuronderzoeken plaatsgevonden. Het stond de auteurs van deze onderzoeken vrij om vervolgens een project in te dienen. Twee projectleiders (die niet tevens auteur waren) vonden de literatuuronderzoeken een uitgelezen kans omdat zij daarmee gemakkelijk de relevantie van hun project konden aantonen. Drie andere projectleiders (waarvan 2 auteurs) hebben hun bedenkingen bij deze procedure. Naar hun mening is een oneerlijk speelveld gecreëerd in het voordeel van de auteurs. Zoals een projectleider verwoordde: "ik had de call zelf kunnen schrijven".

3.3.2 Wat zijn de kenmerken van de gehonoreerde projecten?

De gehonoreerde projecten hebben voldaan aan de relevantie- en kwaliteitscriteria en daarmee hebben de onderzoekers gedaan wat werd gevraagd, aldus de waarnemer van SZW. Zoals we in de vorige paragraaf hebben aangegeven was het programma, en ook de subsidieoproep, breed van opzet. Hierdoor is veel ruimte geboden aan indieners en dat heeft ertoe geleid dat veel subsidieaanvragen op het onderwerp professionalisering zijn ingediend, waarbij vooral naar het contact tussen professional en kind is gekeken.

3.3.3 Hoe verliepen de projecten en de monitoring?

De monitoring verliep volgens de projectleiders zeer naar tevredenheid. ZonMw was inhoudelijk betrokken bij het reilen en zeilen van de projecten en dacht mee waar nodig. Voor de opdrachtgever SZW was het wenselijk om niet direct in contact te staan met de projectleiders – soms is daardoor wat meer voeling met de lopende studies gemist. Maar, zo stelt ook het ministerie van SZW vast, dat is natuurlijk vanzelfsprekend in de gekozen constructie waarbij ZonMw de monitoring op zich neemt.

Corona leidde bij veel projecten tot vertraging. Projectleiders hadden hier last van en hebben alle zeilen moeten bijzetten om de projecten toch succesvol af te ronden. ZonMw heeft zo nodig in die situaties geholpen, bijvoorbeeld door mee te denken, budgetneutrale verlengingen te bieden en noodzakelijke wijzigingen goed te keuren. Mede hierdoor zijn geen projecten voortijdig afgebroken.

Enkele projectleiders hebben aangegeven dat het niet eenvoudig is om kinderopvangorganisaties te betrekken in de onderzoeksprojecten. Fusies en personeelsverloop zijn hier debet aan. Projectleiders geven aan dat soms het management enthousiast is, maar dat de PM-ers de kans niet zien om naast hun reguliere werk te participeren in het onderzoek. Wat vooral werkt, zoals een projectleider zei, is wanneer deelnemende organisaties duidelijk communiceren over wat ze willen bereiken en hoe.

3.4 Kennisverspreiding en impact van resultaten

3.4.1 Hoe heeft het programma de projecten gestimuleerd om de ontwikkelde kennis te verspreiden en over te dragen aan relevante partijen?

De projecten hebben geresulteerd in een veelheid aan kennis die kinderopvangorganisaties inspireert tot een uitnodigende en meer professionele benadering van baby's en jonge kinderen. De door ZonMw uitgevoerde interviewreeks en de illustratie waarin alle projecten in samenhang zijn gepresenteerd (de zgn illustratieposter) biedt hiervoor een mooi overzicht (zie bijlage 3). Het programma draagt met deze interviewreeks bij aan de verspreiding van deze kennis. Daarnaast heeft het programma de projectleiders middels de subsidievoorwaarden en een projectleidersbijeenkomst gestimuleerd om de resultaten te verspreiden en onder de aandacht te brengen van toekomstige gebruikers en overige belanghebbenden. Het gaat hier om de voorwaarden dat kinderopvangorganisaties bij de projecten betrokken zijn en dat het projectplan een communicatie- en implementatieplan bevat.

De bevroegde leden van de commissie zijn van mening dat de subsidieoproep meer aandacht aan implementatie had kunnen besteden. Het criterium om een kinderopvangorganisatie te betrekken is te vrijblijvend. Immers, wat wordt onder betrokkenheid verstaan? Ook het hele netwerk van ouders, scholen, gemeenten en consultatiebureaus had bij de projecten betrokken moeten worden. De waarnemer van SZW beaamt dat het programma strengere samenwerkingscriteria had kunnen opstellen.

Desalniettemin zijn er projectleiders die succesvol de PM-ers en het management van kinderdagverblijven en eventueel overige partijen zoals gemeenten bij hun onderzoek hebben betrokken, gezamenlijk het project hebben uitgevoerd en de resultaten aan de betrokken partijen hebben overgedragen. Een aantal projectleiders geeft aan dat hun onderzoek primair gericht was op kennisontwikkeling en dat er te weinig tijd en budget beschikbaar was om deze kennis te vertalen naar toepasbare kennis voor de praktijk.

De gesprekken wekken de indruk dat de resultaten in het wetenschappelijk debat een beetje onder de radar zijn gebleven. Er is een aantal proefschriften uit voort gekomen, maar ook rapporten waarvan de wetenschappelijke status niet helemaal duidelijk is. Artikelen in tijdschriften zijn niet opgemerkt.

Een aantal projectleiders is van mening dat kennisverspreiding richting de kinderdagverblijven op kleine schaal goed van de grond is gekomen. Bijvoorbeeld onder PM-ers, coaches en het management van kinderopvangorganisaties die meededen met het onderzoek. Voor een bredere verspreiding mist een goede infrastructuur, zo blijkt uit nagenoeg alle gesprekken. Een duidelijke en toegankelijke plek waar onderzoeksresultaten te vinden zijn, lijkt te ontbreken. Het onlangs opgerichte Expertisecentrum Kinderopvang zou die plek wellicht kunnen innemen. Ook is de suggestie gegeven om kennisverspreiding te stimuleren richting conferenties, tijdschriften zoals Kiddo en Management Kinderopvang, brancheorganisaties, BOinK en opleiders binnen het ROC en de PABO.

3.4.2 In hoeverre heeft het programma geleid tot betere verbinding tussen praktijk en wetenschap?

Samenwerking tussen onderzoekers is van belang om gezamenlijk te komen tot inhoudelijke synergie, waarmee toekomstige gebruikers gebaat zijn. Uit nagenoeg alle gesprekken kwam naar voren dat juist deze samenwerking een lastig punt is. Het onderzoeksveld kinderopvang is relatief klein. Er zijn slechts een paar hoogleraren//onderzoekers in Nederland die zich exclusief op kinderopvang richten. In deze (vooral academische) onderzoekswereld kennen betrokkenen elkaar, maar er is niet noodzakelijkerwijs veel onderling contact. Ook is er weinig verbinding met hogescholen/lectoraten die

zich (deels) op kinderopvang richten.

Ook de samenwerking tussen onderzoek, beleid, onderwijs en praktijk is niet vanzelfsprekend en de afstand tussen de partijen lijkt groot, zo blijkt uit de gesprekken. In kinderopvangorganisaties is relatief weinig expertise op het gebied van onderzoek. Soms in grotere instellingen wel, maar in kleinere organisaties of bij de zogeheten éénpitters doorgaans niet. Veelgenoemde factoren die de opzet en uitvoering van onderzoek (juist) in de praktijk van kinderopvang bemoeilijken, zijn een hoge werkdruk, groot verloop van personeel en weinig geld. Het onderzoeksveld staat nog ver van de praktijk vandaan.

Ook is er weinig verbinding met (onderzoek naar) aangrenzende sectoren, zoals het onderwijs en de jeugdzorg. Internationaal onderzoek ligt vaak moeilijk, omdat stelsels van kinderopvang per land van elkaar verschillen. Ook zijn er culturele verschillen tussen landen, zoals het percentage vrouwen dat (in deeltijd) werkt.

Een projectleider stelt voor dat subsidiegevers meer doen om de samenwerking tussen onderzoek, praktijk en beleid te bevorderen. De bevroagde leden van de commissie doen daarbij de suggestie dat een toekomstig programma van meet af aan relevante stakeholders betreft. Daarbij kan ook gekeken worden welke domeinen al kennis hebben ontwikkeld die naar de kinderopvang te vertalen is, zoals het onderwijs. Het betrekken van het onderwijs lijkt sowieso van groot belang gezien de te verwachte ontwikkelingen waarbij opvang en vroegtijdige educatie steeds meer overlap vertonen. Een samenwerking tussen ZonMw en NRO ligt voor de hand. Projectleiders zijn van mening dat ook andersoortige projecten kunnen bijdragen aan betere samenwerking. Zij denken dan aan projecten waarbij in consortia praktijk en onderzoek hand in hand gaan, zoals academische werkplaatsen waarbinnen kortlopende projecten voor actie- en implementatieonderzoek plaatsvinden. Daarnaast vinden projectleiders het belangrijk om niet alleen praktijkgericht te programmeren, maar ook langlopend onderzoek met een sterk wetenschappelijk design waarmee uitspraken over het effect van kinderopvang op de ontwikkeling van kinderen onderbouwd kunnen worden.

4 Conclusies en aanbevelingen voor de toekomst

4.1 Inleiding

Op basis van de reflectie in hoofdstuk 3 bevat dit hoofdstuk conclusies t.a.v. de programmering, beoordeling & monitoring en impact van resultaten. De conclusies zijn aangevuld met aanbevelingen voor de toekomst. De aanbevelingen zijn opgesteld na de expertbijeenkomst die op 27 september 2022 heeft plaatsgevonden.

4.2 Programmering

Het ZonMw programma Kinderopvang maakt onderdeel uit van een breed palet aan onderzoeksinitiatieven die het ministerie van SZW financiert. Het programma is voorafgegaan door drie literatuurstudies en heeft zich met name gericht op de interactie PM-er kind. Daar is voor gekozen aangezien er bij aanvang van het programma aanwijzingen waren dat daarin ruimte voor verbetering was.

Op basis van de interviews kan geconcludeerd worden dat het programma nauw aansluit bij de voorgaande literatuuronderzoeken en dat de onderzoekers alle mogelijkheid is geboden om hun eigen onderzoeklijnen uit te werken.

De keerzijde hiervan is dat het programma dusdanig breed van opzet was dat het te veel speelruimte heeft gegeven. Achteraf had het thema professionalisering beter uitgewerkt kunnen worden, waardoor meer relevante kennis voor beleid was ontwikkeld en meer samenhang tussen de projecten was ontstaan. En de inzet op effectonderzoek was te ambitieus, gezien het beschikbare budget en de looptijd van het programma.

Het had het programma geholpen als vooraf duidelijk was gesteld welke kennis werd beoogd en wie met deze kennis geholpen is. Beleidsmakers, zodat zij onderbouwd het stelsel van de kinderopvang nader kunnen inrichten? Praktijkprofessionals, zodat zij beter hun werk kunnen uitvoeren? Het onderwijs, zodat zij de opleidingen kunnen voeden? Ouders, zodat zij met een geruster hart hun kinderen kunnen achterlaten? Of medeonderzoekers, om beter grip te krijgen op de ontwikkeling van jonge kinderen?

Ten overvloede verdient het aanbeveling om de relevante partijen van meet af aan te laten meedenken met de inhoud en inrichting van het programma.

Voor toekomstig onderzoek staat onveranderd de vraag centraal wat kinderopvang bijdraagt aan de ontwikkeling van kinderen en hoe kinderopvangorganisaties deze ontwikkeling het beste kunnen stimuleren. Komende jaren zal het personeelstekort aanhouden en mogelijk nog nijpender worden, wanneer de kinderopvang zich conform de plannen van het regeerakkoord uitbreidt. Ook de ingezette ontwikkeling waarbij de stap tussen opvang en vroegtijdige educatie vervaagt, zal doorzetten. Kennis is nodig om deze ontwikkelingen te sturen en te onderbouwen, dusdanig dat de ontwikkeling van kinderen wordt gestimuleerd.

Aan de experts is op 27 september gevraagd welke kennislacunes prioriteit dienen te krijgen. De experts hebben aangegeven dat het herijken van de kwaliteitseisen prioriteit verdient. Opnieuw moet bekeken worden welke hogere doelen hiermee gemoeid zijn. De ontwikkeling van het kind in de brede zin van het woord dient hierbij als fundament. Naar de mening van de experts komt relevante kennis vaak niet dusdanig terecht bij beleidsmakers dat zij hier wat mee kunnen. Een duidelijke vertaalslag naar wat deze kennis voor beleid betekent is nodig.

Vervolgens hebben de experts een aantal vraagstukken genoemd die voortkomen uit de fundamentele vraag over hoe de ontwikkeling van het kind het beste gestimuleerd kan worden. Te denken valt aan vraagstukken rondom functiedifferentiatie en de invloed van toenemende werkdruk op de relatie kind en PM-er. Zij hebben ook meer organisatorische vraagstukken genoemd, zoals de vraag hoe het zelf evaluerend vermogen van PM-ers bevorderd kan worden. Tenslotte zijn naar de

mening van de experts meer genormeerde instrumenten nodig om de ontwikkeling van kinderen te kunnen inschatten en volgen.

4.3 Beoordeling en monitoring

Het programma heeft de beoordeling van subsidieaanvragen correct en conform de gangbare procedures uitgevoerd. Desondanks heeft het scheve ogen gegeven dat het ministerie van Sociale Zaken enkele onderzoekers vroeg om literatuuronderzoek te verrichten en dat dezelfde onderzoekers vervolgens bij het ZonMw-programma subsidievoorstellen konden indienen. Weliswaar vonden de literatuurstudies plaats voordat ZonMw de opdracht tot dit onderzoeksprogramma kreeg, toch is zo'n 'chronologie' niet wenselijk.

Daarnaast is het te overwegen om een commissie samen te stellen die met gepaste afstand van het Nederlandse onderzoeksclimaat in de kinderopvang?? naar de projecten kan kijken.

ZonMw heeft gedurende de monitoring projectleiders alle steun verleend om - ondanks de moeilijke omstandigheden die COVID -19 met zich meebracht- de projecten te kunnen uitvoeren. Ook de betrokkenheid bij projecten is zeer gewaardeerd.

4.4 Kennisverspreiding en impact van resultaten

Het programma heeft geleid tot een grote diversiteit aan resultaten die inspirerend zijn voor de kinderopvang en bijdragen aan de professionalisering.

De kennisverspreiding is bij de meeste projecten op kleine schaal goed gelukt. Direct betrokkenen zijn goed op de hoogte van de kennis en kinderopvanglocaties kunnen deze kennis in meer of mindere mate toepassen. Op grote schaal is de kennisverspreiding en toepassing minder goed geslaagd. Dit komt mede omdat er geen centrale plek is waar kennis wordt verzameld.

De experts hebben op 27 september een aantal redenen genoemd die verspreiding van resultaten belemmeren. Eén reden is het geringe budget en de beperkte tijd die per project voor verspreiding gereserveerd kon worden. Experts stellen voor om hier in de toekomst meer tijd en geld voor te reserveren. ZonMw kent hiervoor de VIMP-regeling.

Een andere belemmering is dat projectresultaten niet direct aansluiten op de taal van PM-ers. Dikwijls is hiervoor een vertaalslag nodig. Het Expertisecentrum Kinderopvang kan hierin een rol spelen. Voor de toekomst is het daarom belangrijk dat het Expertisecentrum Kinderopvang al bij aanvang van onderzoeksprogramma's is aangehaakt.

De experts hebben ook de vraag gesteld hoe PM-ers leren. Kennisoverdracht kan op vele manieren plaatsvinden en het is belangrijk om trainingen, bijeenkomsten en onderwijs te verzorgen op een manier die aansluit bij de belevingswereld van PM-ers. Kansen die het onderwijs biedt worden tot op heden onvoldoende benut. De experts raden aan dat toekomstige programma's meer sturen op samenwerking met ROC's zodat toekomstige professionals voldoende op de hoogte zijn van state of the art kennis.

De afstand tussen onderzoekers onderling en tussen onderzoekers, praktijk, beleid en onderwijs is groot. Het lijkt erop dat onderzoek in een isolement plaatsvindt. Dit komt implementatie van resultaten niet ten goede. De praktijk op zijn beurt kampt met personeelsverloop en -tekort en mede daardoor ontbreekt de tijd en menskracht om te kunnen experimenteren met nieuwe kennis. Dit geldt vooral voor kleine organisaties. Deze zijn al lang blij als zij het hoofd boven water kunnen houden. Boven op de praktische problemen kan ook geconcludeerd worden dat de kinderopvangsector minder bekend is met onderzoek dan bijvoorbeeld het onderwijs of de zorg. Veel kinderopvangorganisaties hebben nog niet eerder aan onderzoek meegedaan en omgekeerd zijn er weinig onderzoekers die vertrouwd zijn

met dit (zeer diverse) veld van de kinderopvang. Eerder is in (bijvoorbeeld) het jeugdveld al gebleken hoeveel tijd, kennis en energie er nodig is om een veld onderzoeksminded te maken én houden.⁶ Het programma heeft laten zien dat ook ouders nog te weinig worden betrokken in onderzoek, evenals bijvoorbeeld consultatiebureaus en gemeenten.

De experts benadrukken dat er geen sprake is van 'één veld voor de kinderopvang'. Daarvoor verschillen de kinderopvang organisaties te veel van elkaar. De meeste organisaties zijn zeker bereid om mee te doen met onderzoek, mits het belang ervan duidelijk is. Kleinere organisaties vinden het vaak wel lastiger om mee te doen om praktische redenen. Tijd en geld is bij de kleine organisaties schaars. Het zou een gemis zijn als daardoor praktijkgericht onderzoek alleen maar met en voor de grote partijen zou plaatsvinden. De experts doen daarom de oproep om in een toekomstig programma budget vrij te maken waarmee kleine partijen kunnen participeren in projecten.

Wanneer een programma zowel theorie gedreven als praktijkgericht onderzoek stimuleert, is het niet mogelijk om concrete relevantiecriteria rondom samenwerking te formuleren. Samenwerking bij theorie gedreven onderzoek kent immers andere kenmerken en randvoorwaarden dan praktijkgericht onderzoek. Een programma kan daarom samenwerking beter stimuleren wanneer zij zich richt op ofwel theorie gedreven, ofwel praktijkgericht onderzoek. Richten op beide typen onderzoek kan wel, maar dan moeten er ook voor beide typen concrete relevantiecriteria zijn. Zo voorkom je 'samenwerking om het samenwerken'.

De experts hebben het idee dat een toekomstig programma een stimulerende rol kan spelen in het samenbrengen van kinderopvangorganisaties en onderzoekers. Te denken valt aan matchingbijeenvakkomsten. Maar ook het stimuleren van vraagarticulatie, bijvoorbeeld door als criterium op te nemen dat het proces van vraagarticulatie in een projectaanvraag staat beschreven.

⁶ Zie bijvoorbeeld de ZonMw-publicatie Gesneden koek?! Tips voor jeugdonderzoek, 2011 (https://publicaties.zonmw.nl/fileadmin/publicaties.zonmw.nl/ZonMw_Gesneden_koek_DEF_WEB_klein.pdf)

Bijlage 1 Interviews

Projectleiders	
11 April 2022:	H. Vermeer
21 April 2022:	R. Fukkink
28 April 2022:	M. Groeneveld
25 April 2022:	M. Boogaard & Ch. v.d. Veen
26 April 2022:	H. van Bakel, A. Veen, D. Hovinga
10 Mei 2022:	P. Leseman
Commissie (voorzitter en lid)	
3 Mei 2022:	J. de Graaf & W. Poot
Waarnemer Ministerie SZW	
20 Juni 2022:	R. Kloosterman

Bijlage 2 Gehonoreerde Projecten

Kei in Karakter in de Kinderopvang: een onderzoek naar de deugdenaanpak in de kinderopvang (544001001) Kortlopende studie (18 maanden)

Prof. dr. H.J.A. van Bakel, Tilburg University

Samenvatting doel en opzet:

Het project bestaat uit twee delen. Het eerste deel van het project bestaat uit een effectevaluatie met een voor- en nameting bij 84 kinderen (n=42 kinderen in 7 groepen met deugdenaanpak en n=42 kinderen in 7 controlegroepen). Onderzocht wordt of de deugdenaanpak een positief effect heeft op het welzijn en de persoonlijke en sociale ontwikkeling van 2-4 jarigen en een positief effect heeft op professionalisering van pedagogisch medewerkers.

De procesevaluatie (deel 2) wordt uitgevoerd bij pedagogisch medewerkers (n=14-21) die worden getraind in de deugdenaanpak en bij ouders (n=20) en staf/management (n=8). Pedagogisch medewerkers, ouders en staf/management zullen door middel van focusgroep bijeenkomsten en vragenlijsten worden bevroegd naar hun ervaringen met de deugdenaanpak. Het project wordt in nauwe samenwerking met verschillende organisaties en partijen uitgevoerd. Ouders, pedagogisch medewerkers en bestuur/management worden intensief betrokken bij de verschillende fasen van het onderzoek.

Samenvatting resultaten (afgerond december 2019):

Voor veel peuters geldt dat een groot deel van de ervaringen die zij opdoen, plaatsvindt binnen de kinderopvang. Pedagogisch medewerkers krijgen vanuit een 'deugdenaanpak' concrete tools in handen, die helpen om positieve eigenschappen (deugden) in de dagelijkse praktijk te herkennen en te stimuleren. In dit project werd door middel van vragenlijsten, observaties en focusgroepen de haalbaarheid en effectiviteit van de toepassing van de deugdenaanpak in de kinderopvang geëvalueerd. De deugdenaanpak, met een focus op de persoonlijke en sociale ontwikkeling, werd gezien als een mooie aanvulling op programma's die meer gericht zijn op de cognitieve ontwikkeling. De praktische aansluiting (o.a. hoeveelheid en invulling van de trainingen) met de dagelijkse praktijk van de kinderopvang staat nog open voor verbetering. In dit project zijn geen duidelijke effecten van de deugdenaanpak gevonden op het gedrag en welbevinden van de peuters en de professionalisering van de pedagogisch medewerkers.

Op de website en in de nieuwsbrieven van ZonMw is [dit interviewartikel](#) over het project verschenen.

Alert4you, professionalisering van medewerkers in de kinderopvang. Een verklarend onderzoek naar de werkzame factoren bij pedagogisch medewerkers (544001002)

Dr. M.J.M. Heim, Kohnstamm Instituut UvA

Samenvatting doel en opzet:

Alert4you is een landelijk programma voor kinderdagverblijven en buitenschoolse opvang. Het doel van het programma is kinderen die extra begeleiding nodig hebben vroegtijdig te signaleren en zo te voorkomen dat zij onnodig worden verwezen naar gespecialiseerde jeugdhulpvoorzieningen. Alert4You bestaat uit verschillende onderdelen en coaching op de groep lijkt het meest succesvol en effectief. Het is aannemelijk dat deze vorm van ketensamenwerking leidt tot betere kansen voor kinderen, een toename van de pedagogische kwaliteit in de groepen, een afname van de instroom in tweedelijnsvoorzieningen en uiteindelijk minder kosten.

Onderzoeksvragen:

- 1) Welke vormen van samenwerking kent Alert4you, wat zijn de achterliggende veronderstellingen en wat zijn de potentieel werkzame factoren?
- 2) Wat zijn in de ervaring van de beroepsbeoefenaren de belangrijkste werkzame factoren van professionalisering met Alert4you?
- 3) Wat zijn de ervaringen van ouders in de samenwerking met pedagogisch medewerkers rond vroegsignalering en begeleiding?
- 4) In hoeverre kunnen zelf gerapporteerde veranderingen in het dagelijks handelen van de pedagogisch medewerkers en in hun samenwerking met ouders, toegeschreven worden aan Alert4you?

In het onderzoek worden met de methodiek van verklarende evaluatie de veronderstelde werkzame factoren en de noodzakelijk geachte competenties bij de pedagogisch medewerkers en jeugdhulpspecialisten in kaart gebracht en verklaard. Wanneer de werkzame factoren bekend en bewezen zijn, kunnen andere sectoren van het jeugdveld deze mogelijk ook benutten.

Samenvatting resultaten (afgerond oktober 2021):

In dit onderzoek is nagegaan of de professionaliseringsaanpak Alert4you effectief is, wat precies de werkzame factoren zijn en welke elementen van de professionalisering er vooral toe doen. Alert4you is een vorm van samenwerking, waarbij experts vanuit jeugdhulp zorgen voor kennisoverdracht naar en coaching op de werkplek van pedagogisch medewerkers in de kinderopvang.

De manier van professionaliseren in Alert4you blijkt effectief. Het onderzoek bevestigt dat de effectiviteit wordt versterkt door de interdisciplinariteit en de gelijkwaardige inbreng van elke betrokkene. Structurele samenwerking tussen pedagogisch medewerkers en jeugdhulpspecialisten zorgt voor een betere signalering van opvallend gedrag bij kinderen en voorkomt dat kinderen onnodig doorstromen naar gespecialiseerde jeugdhulp. De beoogde professionalisering vindt daadwerkelijk plaats en meer kinderen krijgen in een vroeg stadium ondersteuning binnen de opvang, in de vorm van een adequate aanpak of een passend traject, waarbij ook ouders betrokken zijn.

Er zijn verschillende initiatieven waarin deze werkwijze en de structurele samenwerking tussen kinderopvang en jeugdzorg verder wordt ontwikkeld. Ook het basisonderwijs en opvoed- en ontwikkelondersteuning voor ouders zijn hierbij betrokken. Leerkrachten in het basisonderwijs zouden tevens baat kunnen hebben bij deze manier van professionalisering, in samenwerking met jeugdhulpexperts.

Het landelijke team van ambassadeurs van PACT voor Kindcentra ondersteunt de ontwikkeling en verspreiding van Alert4You. Dit doen zij door het organiseren van ontmoetingen tussen professionals en het bouwen en verbinden van netwerken. Daarbij werken zij nauw samen met wetenschap, beleidsmakers en praktijken van kinderopvang, onderwijs en jeugdhulp.

Op de website en in de nieuwsbrieven van ZonMw is [dit interviewartikel](#) over het project verschenen.

Effecten van kinderopvang: Profiteren kinderen in verschillende mate? (544001003) Prof. dr. R.G. Fukkink, Universiteit van Amsterdam**Samenvatting doel en opzet:**

Het onderzoek werpt licht op de effecten van kinderopvang op de ontwikkeling van kinderen. Vanuit het theoretische perspectief dat kinderen verschillen in gevoeligheid voor omgevingsinvloeden wordt onderzocht of effecten van opvang samenhangen met kenmerken van het kind, de kinderopvangcontext en combinaties hiervan. Er worden drie studies uitgevoerd: een literatuuronderzoek, een analyse van bestaande data en een longitudinale studie met kinderen van 2 t/m 4 jaar in kinderdagverblijven en gastouderopvang (t/m start groep 1)

Deze opzet maakt het mogelijk om uitkomsten uit Nederlands en buitenlands onderzoek met elkaar te verbinden en de vroegschoolse periode te betrekken. Het levert kennis op voor praktijk en beleid. Op basis van die kennis worden pedagogische aanbevelingen geformuleerd voor zowel ouders als pedagogische professionals.

De Universiteit van Amsterdam werkt hierbij samen met TNO, B4Kids, BOinK, Kinderopvang Humanitas, Viaviela en SmallSteps.

Samenvatting resultaten (afgerond juli 2021):

Uit de resultaten blijkt dat temperament en hoge sensitiviteit van kinderen voorspellers zijn voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Hoge sensitiviteit van kinderen is met name een kritische factor voor het welbevinden van kinderen in het kinderdagverblijf. In de gastouderopvang is de relatie tussen gastouder en kind een sterke voorspeller van het welbevinden, meer dan in het kinderdagverblijf. Verder zijn de kwaliteit van staf-kind interacties en staf-kind-relatie voorspellers van de sociaal-emotionele ontwikkeling in de voorschoolse periode. De studie laat ook zien dat de ontwikkeling van kinderen in gastouderopvang en kinderdagverblijf even positief is. Uit de meta-analyse blijkt dat pedagogische kwaliteit van de kinderopvang een klein, maar duurzaam effect heeft op de sociale ontwikkeling, van peuter tot en met adolescent.

Op de website en in de nieuwsbrieven van ZonMw is [dit interviewartikel](#) over het project verschenen.

Een veilige basis: Een effectstudie naar VIPP-Babyopvang (544001004)

Dr. H.J. Vermeer, Universiteit Leiden

Samenvatting doel en opzet:

De start in de kinderopvang kan voor zowel baby's als ouders stressvol zijn. In een interventie-studie wordt onderzocht of de overgang van thuis naar kinderopvang soepeler kan verlopen. Voor de bewezen effectieve Video-feedback Intervention to promote Positive Parenting (VIPP) wordt een module Babyopvang ontwikkeld en getoetst in een gerandomiseerde onderzoeksopzet met controlegroep. De module Babyopvang is gericht op het bevorderen van sensitief opvoeden van pedagogisch medewerkers en het verhogen van het welbevinden en het

reduceren van stress van baby's. De steekproef bestaat uit 100 baby's (3 tot 6 maanden) met hun pedagogisch medewerkers en ouders. Tijdens voor- en nameting wordt gebruik gemaakt van observaties, vragenlijsten en fysiologische metingen. Vernieuwend aan dit onderzoek is dat de verbetering van de kwaliteit van de opvoeding buitenshuis op zeer jonge leeftijd plaatsvindt en dat zowel professionele opvoeders als ouders bij de interventie zullen worden betrokken.

Samenvatting resultaten (afgerond januari 2022):

Binnen het onderzoek stonden de volgende vragen centraal:

1. Hoe worden deze transitieperiodes tijdens de COVID-19 beleefd door kinderen en hun ouders?

De resultaten laten zien dat zowel de start in de kinderopvang als de terugkeer naar het kinderdagverblijf na de eerste lockdown voor kinderen en hun ouders enigszins stressvol waren.

2. Welke factoren voorspellen eventuele stress bij kinderen en hun ouders rondom de start op het kinderdagverblijf en de terugkeer naar het kinderdagverblijf?

De zorgen en/of schuldgevoelens die ouders ervaren wanneer hun kind naar het kinderdagverblijf gaat (separatieangst) en de mate waarin ouders signalen van hun kind opmerken, ze correct interpreteren en er vervolgens adequaat en tijdig op reageren (sensitiviteit) waren voorspellers van stress van kinderen en van de mate waarin zij zich op hun gemak voelen (welbevinden) bij de start op en/of de terugkeer naar het kinderdagverblijf. Daarnaast bleken de leeftijd van het kind en het aantal uren opvang samen te hangen met stress en welbevinden van kinderen op het kinderdagverblijf. Verder werd gevonden dat stress bij ouders rondom de terugkeer van hun kind naar de opvang eveneens samenhangt met de mate van separatieangst die zij ervaren en dat moeders iets meer stress rapporteerden dan vaders.

3. Kan een videotraining voor pedagogisch medewerkers en ouders de start in de opvang voor baby's en hun ouders mogelijk vergemakkelijken?

De inhoud, praktische aspecten en impact van de videotraining die is ontwikkeld, werden positief geëvalueerd door zowel de pedagogisch medewerkers als de moeders. Gezien de kleine groep is meer onderzoek echter noodzakelijk om sterkere conclusies over de haalbaarheid en met name de effectiviteit te kunnen trekken.

Daarnaast is er een meta-analyse uitgevoerd naar stressniveaus van kinderen (gemeten via cortisol) om te onderzoeken of kinderen op de kinderopvang meer stress ervaren dan thuis, los van deze transitieperiodes. Dat bleek het geval voor oudere kinderen (peuters en kleuters) en kinderen uit de Verenigde Staten. Een toename in cortisol over de dag op de kinderopvang bleek daarnaast vaker voor te komen bij kinderen die meer uren naar de kinderopvang gingen.

Verder onderzoek nodig is naar mogelijke voorspellers van zowel een toename in cortisol over de dag op het kinderdagverblijf als lage niveaus van welbevinden van baby's. Naast de kenmerken van de kinderopvang zou hierbij ook gekeken moeten worden naar de ervaringen van kinderen thuis en de kenmerken van de ouders. Te denken valt aan de mate van sensitiviteit van ouders in de zorg voor hun baby en de mate van separatieangst die zij verwachten te ervaren wanneer de baby op het kinderdagverblijf zal starten.

Wat betreft het onderzoek naar de ervaringen van ouders en kinderen gedurende de sluiting en heropening van de kinderopvang in verband met de uitbraak van het coronavirus zijn de belangrijkste aanbevelingen:

- Contact houden met ouders en kinderen tijdens de onderbreking van de opvang.
- Na een onderbreking extra aandacht besteden aan de terugkeer van de jonge kinderen, kinderen die relatief weinig uur per week komen en kinderen van ouders die relatief veel separatieangst ervaren omdat deze kinderen volgens hun ouders meer stress ervaren bij de terugkeer naar het kinderdagverblijf.
- De terugkeer van het kind naar het kinderdagverblijf is niet alleen spannend voor kinderen maar ook voor ouders zelf, met name als zij meer separatieangst ervaren of situatie specifieke angsten hebben zoals bijvoorbeeld angst voor het coronavirus. Het is belangrijk om dit voorafgaand aan de terugkeer bespreekbaar te maken en te proberen ouders gerust te stellen in hun belang, maar ook dat van het kind.
- Tot slot is het belangrijk om bij de terugkeer te zorgen voor vaste gezichten, dit is zowel voor kinderen als hun ouders belangrijk om stress te reduceren.

Vanwege de maatregelen rondom COVID-19 heeft het onderzoek noodgedwongen enige tijd stil gelegen. Door de beperkte steekproef en daardoor onvoldoende power konden de effecten van de interventie niet getoetst worden. Samenhangen tussen variabelen van de baseline en pretest zijn alleen weergegeven door middel van effectgroottes. Over de haalbaarheid van de interventie is gerapporteerd en dit is aangevuld met een procesanalyse. Daarnaast is een beschrijving gegeven van factoren die samenhangen met cortisolniveaus en het welbevinden van baby's bij de start van kinderopvang en de mate waarin ouders stress ervaren als hun baby de stap maakt naar de kinderopvang en factoren die hiermee samenhangen. Verder is aanvullend onderzoek gedaan door middel van vragenlijsten naar de ervaringen van ouders en kinderen bij de herstart in de kinderopvang tijdens COVID-19.

Op de website en in de nieuwsbrieven van ZonMw is [dit interviewartikel](#) over het project verschenen.

Kwaliteit van taal, spel en denken. Naar een professionele leergemeenschappen- benadering voor adaptieve ondersteuning bij het daadwerkelijk toepassen van interactievaardigheden voor taal, spel en denken (544001005)*Dr. M. Boogaard, Kohnstamm Instituut UvA***Samenvatting doel en opzet:**

Pedagogisch medewerkers die goed observeren en meegaan in wat kinderen boeit, die ruimte bieden in het spel en in de interacties, kunnen een waardevolle bijdrage leveren aan de taal-, spel- en denkontwikkeling van jonge kinderen. In het project 'Kwaliteit van taal, spel en denken' werken drie professionele leergemeenschappen (plg's) van steeds zes pedagogisch medewerkers en een interne en externe coach aan het uitbouwen van de interactievaardigheden van pedagogische medewerkers. De deelnemers van de professionele leergemeenschappen bespreken het belang van spel, taal en het stimuleren van de denkontwikkeling. Zij wisselen uit welke belemmeringen en successen zij ervaren, krijgen tools aangereikt en ontwerpen met elkaar nieuwe werkwijzen. Tijdens de groepsbijeenkomsten, maar ook in de individuele coachgesprekken staan eigen video-opnames van de pedagogische medewerkers in een spelsituatie met enkele kinderen centraal. In de eerste ronde worden in drie plg's tools en werkwijzen ontwikkeld. Deze worden in de tweede ronde in drie nieuwe plg's beproefd. De beoogde opbrengst van het project zijn materialen die uitvoerbaar en effectief zijn gebleken. Die materialen zullen beschikbaar komen voor het veld, naast een train-de-trainer-cursus voor interne coaches.

Samenvatting resultaten (afgerond januari 2021):

In het project is een professionaliseringsaanpak ontwikkeld samen met pedagogisch medewerkers in de kinderopvang en hun coaches. Het doel was professionals meer handvatten te bieden voor spelinteracties met kinderen van 2 tot 4 jaar. Daarin was aandacht voor de 10 kernelementen van spelbegeleiding, voor achtergrondkennis over spel- en taaldenkontwikkeling en voor collegiale uitwisseling. In het project is onderzocht welke factoren voor pedagogisch medewerkers belemmerend werken als het gaat om 'meedoen in spel' en er is een professionaliseringstraject ontwikkeld om hen te ondersteunen die belemmeringen te overwinnen. Vervolgens is gekeken of die professionaliseringsaanpak uitvoerbaar en toepasbaar is in de kinderopvang, en of de aanpak ook echt heeft geleid tot verbreding en verdieping van de interactievaardigheden voor spel, taal en denken. De professionaliseringsaanpak is uitvoerbaar en toepasbaar gebleken in de context van twee verschillende kinderopvangorganisaties. De aanpak kan ook worden uitgevoerd door de interne, pedagogische coaches zelf.

Verder wordt gewerkt aan de verdere verspreiding van de aanpak c.q. implementatie in het werkveld. Een online webinar en een train-de-trainercursus wordt aangeboden via EduSeries en er zal een traject worden ingezet voor het opnemen van de aanpak in de NJi-databank effectieve interventies (niveau 'goed onderbouwde interventies'). Ook gaat één van de betrokken kinderopvangorganisaties de professionaliseringsaanpak verder implementeren binnen de eigen organisatie

Op de website en in de nieuwsbrieven van ZonMw is [dit interviewartikel](#) over het project verschenen.

Professionaliseren op spelbegeleiding door dialogische gesprekken (544001006)*Dr. M. Dobber, Vrije Universiteit Amsterdam***Samenvatting doel en opzet:**

Jonge kinderen ontwikkelen zich in spel. Voor pedagogisch medewerkers in de kinderopvang is de begeleiding van spel complex. Uit onderzoek is bekend dat dialogische gesprekken, waarin open vragen worden gesteld en kinderen veel ruimte krijgen om zelf ideeën te verwoorden, een grote bijdrage leveren aan de taal- en denkontwikkeling van kinderen. Op basis van eerder onderzoek en praktijkervaring zijn er twee professionaliseringstrajecten ontwikkeld waarbinnen aandacht is voor spelbegeleiding en het voeren van dialogische gesprekken tijdens het begeleiden van spel: een trainingsvariant en een netwerkvariant. In beide varianten wordt ingezet op een combinatie van groepsbijeenkomsten en coaching op de vloer. Door pedagogisch medewerkers te professionaliseren in het voeren van dialogische gesprekken tijdens spel, is de verwachting dat zowel de kwaliteit van het spel verbetert alsmede de taal- en sociale ontwikkeling van kinderen.

In dit project wordt de effectiviteit van de twee professionaliseringstrajecten onderzocht gericht op het voeren van dialogische gesprekken tijdens spelbegeleiding van 2-4-jarigen. Het effect wordt gemeten van interventies op gespreksvaardigheden van pedagogisch medewerkers en op het welbevinden, de taalontwikkeling en de sociale status van kinderen. Het onderzoeksdesign geeft de mogelijkheid verschillende vormen van professionalisering met elkaar te vergelijken en werkzame elementen te destilleren. De vergelijkingsconditie krijgt na afloop van het onderzoek een verkort professionaliseringstraject aangeboden dat zal bestaan uit bekijken van video-opnames van nascholingsbijeenkomsten uit de trainingsvariant van de interventie en groepsbezoeken door pedagogisch coaches. Op deze manier profiteren zij ook van de deelname aan dit onderzoek.

In dit project werken onderzoekers van de Vrije Universiteit Amsterdam, nascholers van De Activiteit en managers en pedagogisch medewerkers van Smallsteps, 2samen en KomKids samen. De resultaten worden gedeeld met kinderopvangorganisaties en trainers in de kinderopvang.

Samenvatting resultaten (afgerond december 2021):

Voor de professionele ontwikkeling van pedagogisch medewerkers is het van belang om rekening te houden met de eigen vragen en problemen uit hun praktijk, of er nu gekozen wordt voor een meer traditionele trainingssetting of voor een netwerk aanpak, waarbij het leren van elkaar centraal staat. Uit de analyses van de twee professionaliseringsaanpakken blijkt dat in de trainingsgroep de focus vanaf het eerste moment op spel en taal lag, terwijl dat in de netwerkconditie pas later volledige aandacht kreeg. Daarnaast was te zien dat pedagogisch medewerkers meer inbreng hadden in de activiteiten in de netwerkgroepen dan in de trainingsgroepen. Ook zagen we dat er in de netwerkgroepen meer gelezen werd in relevante literatuur en deze informatie met elkaar werd uitgewisseld.

De analyses van de interactiekwaliteit van pedagogisch medewerkers leveren geen significante verschillen op tussen de condities. Dit kan mogelijk verklaard worden door de relatief kleine aantallen pedagogisch medewerkers in deze studie. Meer kwalitatief is wel te zien dat de pedagogisch medewerkers die deel hebben genomen aan de professionaliseringstrajecten goed in staat zijn om het spel van de kinderen te stimuleren en kinderen uit te dagen daarin taal te gebruiken. Dit doen ze onder andere door te vragen en problemen in te brengen in het spel.

Op de website en in de nieuwsbrieven van ZonMw is [dit interviewartikel](#) over het project verschenen.

Versterken van de kwaliteit Groene Kinderdagopvang door doelgericht gebruik van de natuur als pedagogische ruimte (544001007)

Dr. D. Hovinga, Hogeschool Leiden

Samenvatting doel en opzet:

Kinderen groeien steeds meer op in verstedelijkte en gedigitaliseerde omgevingen waarin weinig contact met natuur is. Dit heeft geleid tot flinke investeringen in Groene Kinderopvang. Momenteel stagneert deze innovatie omdat er weinig kennis beschikbaar is over het pedagogisch gebruik van de groene buitenruimte door medewerkers. Dit project speelt hierop in met een professionaliseringstraject waarin pedagogisch medewerkers leren de groene buitenruimte zo te gebruiken dat dit het welzijn van het jonge kind (0-4 jaar) en zijn/haar persoonlijke competenties bevordert en daarmee de kwaliteit van de dagopvang vergroot.

Het onderzoek bestaat uit een praktijkgericht innovatieonderzoek in combinatie met een evaluatieonderzoek. Het onderzoek wordt uitgevoerd bij 24 groene kinderdagopvanglocaties. De ene helft van deze locaties neemt deel aan het praktijkgerichte innovatieonderzoek en het evaluatieonderzoek. De andere helft alleen aan het evaluatieonderzoek. In het effectiviteitsonderzoek wordt het welzijn van kinderen op de locaties die het professionaliseringstraject hebben doorlopen vergeleken met het welzijn van kinderen in dezelfde leeftijdsgroep op groene kinderopvanglocaties die niet zo'n traject hebben doorlopen.

Het project 'Versterken Kwaliteit Groene Kinderdagopvang' richt zich op de ontwikkeling van:

1. Scholing 'Pedagogisch gebruik groene buitenruimte' ten behoeve van pedagogisch medewerkers en onderbouwleerkrachten basisonderwijs.
2. Een innovatieplan om de kwaliteit van de Groene Kinderopvang verder te versterken, dit onder meer door het verder ontwikkelen van een kwaliteitsmerk.
3. Presentaties en artikelen waarin de resultaten van het onderzoek op een wetenschappelijke wijze worden gepresenteerd en beschreven.
4. Handvatten (zoals een factsheet of artikel) en instrumenten (zoals een beslisboom of checklist) waarmee de resultaten van het onderzoek bruikbaar worden voor het werkveld, waardoor het pedagogisch gebruik van de buitenruimte kan worden versterkt.

Samenvatting resultaten (afgerond januari 2022):

Uit de resultaten blijkt dat de professionals hebben geleerd over het gebruik van (interactievaardigheden in) de buitenruimte. De resultaten wijzen op positieve effecten van het pedagogisch gebruik voor met name kinderen die meer risico lopen in de dagopvang, zoals baby's en jongens. De resultaten zijn uitgewerkt in een werkboek, checklist, en artikelen.

Bij het versterken van de pedagogische kwaliteit van Groene Kinderdagopvang wordt de aandacht vaak gericht op verandering van fysieke inrichtingselementen, zoals de aanleg van blote-voetenpaden of het planten van eetbare planten. Ook wordt geïnvesteerd in educatieve producten. In dit onderzoek is de aanbeveling om de aandacht ten eerste te richten op teamontwikkeling. Met het team gaat het erom de pedagogische kwaliteit van

de buitenruimte te leren zien, te benutten, en de werking ervan op het pedagogisch klimaat, het pedagogisch handelen en het functioneren van kinderen te ervaren en te benoemen.

Parallel aan de teamontwikkeling dient een traject te worden ingericht op beleidsvorming, visieontwikkeling en financiële borging, zodat de innovatie op alle lagen in de organisatie wordt verankerd. Tot slot is professionalisering een belangrijke voorwaarde. Het faciliteren van leren en innoveren in een 'community of practice' waarin pedagogisch professionals en management met experts het pedagogisch gebruik van de buitenruimte versterken in inzichtelijk maken hoe dit de kwaliteit van hun werk versterkt. Deelname van het management is nodig om de uitvoering op de werkvloer te ondersteunen en borging te realiseren.

Op de website en in de nieuwsbrieven van ZonMw is [dit interviewartikel](#) over het project verschenen.

Resultaten van het onderzoeksprogramma Kwaliteit Kinderopvang

Pijlers van het programma

- Effecten van kinderopvang op de ontwikkeling van kinderen (0-12 jaar) in kaart brengen
- Kwaliteit van de babyopvang (0-18 maanden) onderzoeken
- Het professionaliseren van medewerkers in de kinderopvang

Binnen het ZonMw-programma Kwaliteit Kinderopvang zijn - in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid - 7 projecten afgerond. Het doel van deze projecten was praktijk en wetenschap verbinden en zo zicht te krijgen op wat er in de praktijk van de kinderopvang werkt en wat niet, en waarom. Deze illustratie neemt je mee in resultaten van de projecten.

Effecten van kinderopvang

Profiteren kinderen in verschillende mate?

- Oog voor het type kind
- Verschillen tussen gastouderopvang en kinderdagverblijf
- Aandacht voor de interactie en relatie met het kind

Resultaat: Kinderopvang heeft een positieve invloed op de sociale ontwikkeling van kinderen

Professionaliseren in dialogische gesprekken

In gesprek met kinderen tijdens het spelen

- Vaardigheden in het meedoen aan het spel van kinderen
- Open vragen stellen
- Ruimte geven voor de ideeën van het kind

Resultaat: Bijdrage aan de taal- en spelontwikkeling van kinderen

Kwaliteit van taal, spel en denken

Aansluiten op de beleving van kinderen

- Zicht op drempels bij spelinteracties
- Initiatief van het kind centraal
- Spelenderwijs samen op zoek naar oplossingen

Resultaat: Dit project heeft geleid tot een professionaliseringstraject

Alert4You

Samenwerking tussen jeugdhulp en kinderopvang

- Kennisoverdracht en coaching door jeugdhulpexperts
- Handvatten voor omgang met opvallend gedrag bij kinderen
- Ondersteuning van ouders

Resultaat: Betere signalering en begeleiding van kinderen met opvallend gedrag

Een veilige basis

Stress bij de start of terugkeer naar de kinderopvang

- Aandacht voor een transitieperiode / overgangperiode
- Videotraining voor pedagogisch medewerkers
- De invloed van ouders

Resultaat: Aanbevelingen voor de pedagogisch medewerker

Kei in Karakter

De deugdenaanpak in de kinderopvang

- Kinderen in hun kracht zetten
- Aandacht voor positieve karaktereigenschappen (deugden)
- Deugden oefenen door spel en taal

Resultaat: Aandacht voor de emotionele ontwikkeling van kinderen

Groene Kinderopvang

De natuur als pedagogische ruimte

- Groene buitenruimte actief gebruiken
- Handvatten om pedagogische vaardigheden optimaal in te zetten
- Manier om ontwikkeling en welzijn van kinderen te ondersteunen

Resultaat: Groene buitenruimte stimuleert spel en verlaagt het stressniveau van kinderen

Het onderzoeksprogramma Kwaliteit Kinderopvang heeft als doel een betere verbinding tot stand te brengen tussen de praktijk van de kinderopvang en de wetenschap en zo tot betere inzichten te komen wat werkt en wat niet en waarom.

ZonMw stimuleert
gezondheidsonderzoek en
zorginnovatie

Laan van Nieuw Oost-Indië 334
2593 CE Den Haag
Postbus 93245
2509 AE Den Haag
Telefoon 070 349 52 21
kwaliteitkinderopvang@zonmw.nl
www.zonmw.nl/kinderopvang

